

STEVE BISHOP¹

Zelena teologija in globinska ekologija: New age ali novo stvarjenje?² 1. del

Kršćanstvo je bilo pogosto grešni kozel za okoljsko krizo. Najvplivnejši zagovornik tega stališča je pogosto navajani Lynn White, Jr.³ V predavanju, ki ga je imel 26. decembra 1966 na washingtonskem srečanju Ameriškega združenja za napredek znanosti⁴, je zagovarjal tezo, da je judovsko-krščanski pogled na fizično stvarjenje tlakoval pot znanosti in tehnologiji, ki sta ustvarili okoljsko krizo. (Ta teza je bila ustrezno zavržena že na drugih mestih.⁵) V tem predavanju je podal naslednje trditve o krščanskem pogledu na stvarjenje:⁶ (i) vzpostavilo je dualizem med človeštvom in naravo; (ii) je antropocentrično: nobena ustvarjena stvar nima drugega namena kot to, da služi človeštvu; (iii) človeštvo ni samo del narave; (iv) poudarja, da je Božja volja, da človeštvo izkorišča naravo za svoje koristi.

Ta članek želi vzpostaviti temelj za poseben krščanski pristop k skrbi za okolje in poglobiti razumevanje zelenega gibanja s krščanske perspektive. Zato bomo razmišljali o štirih velikih dogodkih "odrešenske zgodovine": o stvarjenju, padcu, odrešenju in o novem stvarjenju.⁷ V tem okviru bomo lahko nato ovrednotili Whitove štiri točke.

1 BIBLIČNA OKOLJSKA TEOLOGIJA 1.1 STVARJENJE

Temelj skrbi za okolje je dejstvo, da je Bog stvarnik neba in zemlje (1 Mz 1,1). Stvarjenje je izraz Boga in če torej poskušamo razumeti stvarstvo, lahko tudi nekaj zremo o stvarniku. Zato tudi apostol Pavel pravi, da je mogoče Božjo

večno mogočnost spoznati po ustvarjenih bitjih (Rim 1,20). Vseeno pa Boga ne moremo enačiti z njegovim stvarstvom: Bog je drugačen od stvarstva, a kljub temu vključen vanj.

Izpostaviti moramo dve teološki dejstvi: krščanski koncept stvarjenja je (i) teističen in (ii) *ex nihilo*. Ti dve pomembni dejstvi spodkopavata panteizem (Bog je v vsem) in s panteizmom tesno povezano procesno teologijo (vse je v Bogu), ki sta močno povezana z oblikovanjem okoljske etike. Nekateri teologi so namreč sprejeli evlucijski panteistični okvir Pierra Teilharda de Chardina, da bi oblikovali okoljsko etiko: primer so dela Conrada Bonifazija⁸ in Seana McDonagha⁹.

Whitheadovsko "ekološko razumevanje narave" sta razvila L. Charles Birch in John

B. Cobb, Jr.¹⁰ Ta ekološki model slika bitja kot dogodke in ne kot objekte. Resničnost zato najlažje razumemo kot organizme in ne kot materialne ali duševne substance,¹¹ od tod zanimanje okoljevarstvenikov. V jedru procesne teologije je vrsta težav;¹² zaradi dveh pa je ta še posebej neprimerna za temelj biblične okoljske etike:

(i) Bog ni ločen od svojega stvarstva.

Tradicionalni krščanski teizem je zamenjan s panteizmom: vsa snov/vsi dogodki so v Bogu, Bog ni zunaj njih.

(ii) To je zanikanje stvarjenja *ex nihilo*.

Stvarjenje je za procesnega teologa *ex materia* in iz Boga. Zato lahko zaključimo, da so snov/dogodki pred-obstajali, da so večni; postali so kot Bog. Slika je tako postala slikar.

1.1.1 STVARSTVO JE DOBRO

V prvem poglavju Prve Mojzesove knjige petkrat najdemo refren "Videl je, da je dobro" (v. 10, 12, 18, 21, 25) in enkrat, ob koncu Božjega stvariteljskega delovanja, "bilo je zelo dobro" (v. 31). Ta potrditev odklanja kakršnokoli možnost dualizma med duhom in snovjo. Zaradi tega, ker jo je Bog ustvaril, zemlja in vse na njej (tj. vsa njena vsebina)¹³ pripada njemu (prim. Job 41,3; Ps 24,1; 50,12).

1.1.2 VLOGA ČLOVEŠTVA: GOSPODOVANJE ALI NADVLADA?

Šesti dan stvarjenja je Bog ustvaril živa bitja. Vrhunec tega je bilo stvarjenje človeka in podelitev poslanstva, naj gospoduje nad živalmi in naj si podvrže zemljo. Prav koncept gospodovanja pa je tisti, ki je odprl pot obtožbam, da je krščanstvo antropocentrično in da zato lahko človek izkorišča naravo in dela z njo, kakor se mu zdi.

Radikalna ekofeministka Andrée Collard se sklicuje na Lynna Witha, jr. in pravi, da: "Prva Mojzesova knjiga zagovarja stališče, da je Bog vse ustvaril in dal možu [man] (ne zgolj človeku [man] v generičnem smislu!), da bi vladal nad tem ..."¹⁴

Ian McHarg pa podobno pravi, da Sveto pismo: "ko zagovarja gospodovanje nad naravo in njeno podreitev, spodbuja najbolj izkoriščevalne in uničevalne nagone v človeku ... V tem lahko vidimo dovoljenje in ukaz za podjarmljenje narave ..."¹⁵

Če želimo ovrednotiti trditve Collardove in McHarga, moramo raziskati svetopisemsko idejo gospodovanja.

Gospodovanje je utemeljeno v 1 Mz 1,28, kjer najdemo dve hebrejski besedi, ki predstavljata srčiko težave: *raddah* in *kabas*. *Kabas* (podvreči si) je zelo močna beseda, ki je na enem mestu prevedena celo kot "delati silo" (Est 7,8), *rabah* (gospodovati) pa je prav tako močna beseda. Westermann jo prevede kot "tlačiti grozdje", von Rad pa kot "teptati".

Vendar kljub moči ti dve besedi ne dajeta človeku poslanstva, da bi nadvladal in si podjarmil naravo. Pomen teh dveh besed najbolje spoznamo, če ne gledamo na njun izvor, ampak na njun kontekst. Ta ima seveda številne različne vidike: kulturno poslanstvo; zgodbo o stvarjenju in kulturno okolje.

(i) *Kulturno poslanstvo*. Neposredni kontekst je "kulturno poslanstvo" (1 Mz 1,26–28): poziv človeštvu, naj razvija in odkriva stvarstvo kot nosilca Božje podobe.¹⁶

Če primerjamo poslanstvo, ki je zaupano človeštvu, s tistim, ki je zaupano preostalim živalim (1 Mz 1,22), je jasno, da podvreči si zemljo in ji gospodovati pomeni eno plat naše Božje podobe in zato bistveni sestavni del tega, kar pomeni biti človek. Stvarstvo si moramo torej podvreči in mu gospodovati kot zastopniki Boga: on je namreč naš vzor.

Barr trdi, da vloga človeštva "ni toliko v izkoriščanju kot v vodenju"¹⁷; to pa je sprejemljivo le, če (s Hustonom¹⁸) gledamo na vodenje kot na služenje, ki ga ponazarja Jezus kot Pastir in Kralj (prim. Flp 2).

(ii) *Zgodba o stvarjenju*. Če še malo razgrnemo kontekst, vidimo, da je podvrženost zemlje in gospodovanje nad njo del hebrejskega poročila o stvarjenju. Nekaj je zato takoj očitno: stvarjenje ni namenjeno samo človeštvu. Svet obstaja v Božjo slavo: stvarjenje ni

"Križ, neskončna razdalja med njegovo resničnostjo in našimi predstavami o njem, izniči diabolično podobo Boga: končno spet najdemo, v križanem Sinu, obličje Očeta in svoje obličje sinov."
(Fausti 2008, 585)

Gora Tabor. Foto: Samo Skralovnik

antropocentrično, ampak teocentrično. Ves stvari obstajajo zaradi Boga in imajo v njem svoj smisel.

Zemlja ni last človeštva, da bi z njo delali, kar se nam zdi. Je Božje stvarstvo in ker nas je Bog določil, moramo v njegovem imenu zanjo skrbeti; človeštvo je zato za svoje ravnanje z zemljo odgovorno Bogu (Ps 115,16; 8,4–6).

To tudi ni oblast brez meja. Takoj za kulturnim poslanstvom Bog postavi omejitve gospodovanju: človek tako ne sme ubijati za hrano (v. 29–30). F. W. Welbourn pa pokaže še na druge omejitve, ki jih je Bog postavil Izraelu pri izkoriščanju narave:¹⁹

- Prepovedano je uživati kri katerekoli živali (3 Mz 17,10–14).
- Polj ni dovoljeno požeti do roba (3 Mz 19,9).
- Kmet lahko je z drevesa šele, ko je to staro pet let (3 Mz 19,23).
- Sadnih dreves se ne sme uporabljati za oblegovalne naprave (5 Mz 20,19).
- Mladiča se ne sme kuhati v mleku njegove matere (5 Mz 14,21).
- Volu se ne sme zavezovati gobca, ko hodi po žitu (5 Mz 25,4).
- Ptice se ne sme vzeti iz gnezda skupaj z mladiči (5 Mz 22,6).
- Zemljo je potrebno redno puščati neobdelano (3 Mz 25,1–12).
- Vsa desetina od zemlje pripada Gospodu (3 Mz 27,30–33).

Očitno je torej, da ni, kot pravi White, "Božja volja, da človek izkorišča naravo za svoje lastne namene".

(iii) *Kulturno okolje.* Še en pomemben kontekst je kulturni. Ne glede na to, kaj je koncept gospodovanja pomenil v času nastanka besedila, je imel precej omejen pomen (prim Job 38,33; 41,1): nobene možnosti ni bilo, da bi uničili svet. Najverjetneje so gospodovanje razumeli kot živinorejo, obdelovanje zemlje in poljedelstvo. Prva Mojzesova knjiga 2,15 vsebuje pojasnilo, kaj pomeni podvreči si in gospodovati, in to v kontekstu vrta. Ta dvojna naloga odseva kulturno poslanstvo iz 1, 26–28: obdelovati (*abad* pomeni delati kot suženj) in varovati (*šamar*) vrt. Gospodovati torej ne

pomeni biti izkoriščevalski. Interpretacija McHarg in Collardove je torej bolj navezana na njuno lastno kulturno perspektivo kot pa na svetopisemski pomen.

1.1.3 OSKRBNIKI ZEMLJE

Uvodna poglavja Prve Mojzesove knjige kažejo, da je odnos človeštva do preostalega stvarstva nejasen: smo njegov del, vendar smo nad njim. Smo del zemlje, toda moramo ji gospodovati. Smo Božje stvarstvo in narejeni po Božji podobi. Prav napetost med temi resnicami je varovala krščanstvo pred skrajnostmi, kot sta biocentrizem in antropocentrizem (tj. pred zoženjem človeštva na travo in pred pobožanstvenjem človeštva). Krščanstvo – v nasprotju s trditvami Lynna Whita, jr. – ni niti antropocentrično niti biocentrično, ampak teocentrično. Solidarnost z ostalim stvarstvom nam pomaga, da se varujemo krutega vladanja. Gospodovanje torej ni diktatorsko vladanje in ne moremo igrati vélikega gospoda nad stvarstvom: to je vladanje po pooblastilu, vladanje, ki je odgovorno. Kot Božji služabniki v stvarstvu bomo poklicani se bomo morali zagovarjati, kako smo ravnali z njegovo zemljo.

Ta svetopisemski koncept oskrbnitva pa ni brez nasprotnikov. Dva izmed njih sta filozof John Passmore²⁰ in pravoslavni teolog Paulos Mar Gregorios²¹. Passmore ima dva ugovora in trdi, da obstaja "zelo malo" dokazov v podporo oskrbnitvu.

Za Passmora je svetopisemski pojem oskrbnitva "vezan na Cerkev in ne na naravo".²² S tako obtožbo pa Passmore zakrivi spiritualizacijo Svetega pisma. V nekem smislu ima sicer prav, saj je v Svetem pismu za to zelo malo očitnih dokazov (toda veliko prikritih). Vendar Black pravi, da je koncept človeka kot Božjega oskrbnika na zemlji "tako v središču človeškega življenja in tako jasen, da ne potrebuje nikakršne natančne opredelitve ali nikakršnega neprestanega ponavljanja".²³

Passmorov drugi ugovor pa je naslednji. Če je človeštvo Božja podoba, potem je človeštvo

naravi to, kar je Bog človeštvu. To pomeni, da je narava človekova služabnica tako, kot je človek Božji služabnik, kar daje Whitu priložnost za obtožbo, da naj bi bila narava človeku na razpolago za izkoriščanje. Argument je seveda napačen. Tudi če velja (kot trdi Black)

Bog: človeštvo: narava,
to ne pomeni
narava: človeštvo: Bog.

Nobenega dokaza namreč ni, da je ta odnos vzajemen. Ne-vzajemnost tega odnosa pa izpodbija Passmorev argument.

Resnejšo obtožbo izpeljuje škof Gregorios, ki pravi, da ideja oskrbnitstva zoži naravo na "nič drugega kot objekt, ki nam je dan v varovanje in dobro upravljanje".²⁴ To je potrebno ovreči.

Najprej, oskrbnitstvo ne zoži narave, ampak jo odpira za nove možnosti. Oskrbnitstvo namreč prinaša osvoboditev narave in človeštva, saj v njem izpolnita svojo od Boga dano nalogo. Drugič, nikakor ni nobenih dokazov, da bi morali z naravo ravnati kot z objektom v slabšalnem smislu; smisel oskrbnitstva je v tem, da je bila zemlja dana človeštvu iz Božje ljubezni in zaradi skrbi za naravo: njegova je in on jo je naredil. V oskrbnitstvu torej ni nič redukcionističnega.

1.2 PADEC

V logu oskrbnika, ki smo jo prejeli od Boga, pa smo začeli narobe izpolnjevati. Človeštvo se je namreč v poskusu, da bi postalo neodvisno, Bogu uprlo (1 Mz 3,17); in ta greh, če se izrazim s Kalvinovo frazo, "je sprevrgel celoten red narave v nebesih in na zemlji".²⁵ Celotno stvarstvo se je pokvarilo. Shalom, ki je prebival med Bogom, človekom in naravo v rajskem vrtu, je bil prekinjen. Prav v tem padcu pa je korenina naše okoljske krize.²⁶

Pavel to razlaga kot kozmični padec: celotno stvarstvo je bilo podvrženo ničevosti (Rim 8,20). Vseeno pa nekateri drugi trdijo, da obstaja malo dokazov, ki bi "govorili, da se je, kar zadeva naravo, kaj korenito spremenilo".²⁷ Zato se zdi, da je pristop, ki ga bomo ubrali,

odvisen od tega, ali upoštevamo znanstvena dognanja, ko razlagamo Sveto pismo, ali ne.²⁸

Nekaj pa je jasno: naloga izpolniti kulturno poslanstvo je postala vedno težja. Biti plodovit, množiti se in napolniti zemljo je postala boleča naloga (1 Mz 3,16); podrediti si zemljo je postala težka muka (3,17–18); vodstvo pa je postalo neustrezno (3,16);²⁹ in namig na ustvarjenost človeka je jasen: *adam* je *adamah* – prah smo.

Ta boj z naravo je v naslednjih poglavjih Geneze še okrepljen. Kajnov umor brata pomeni, da zemlja ne bo več rodila pridelkov, da bomo brezdomci, izgnani s svoje zemlje (1 Mz 4,10–14). Prerok Ozej spregovori o isti temi (prim. Oz 4,1–3): greh se odraža v žalovanju zemlje in celo v obratu stvarjenja.³⁰

V Stari zavezi lahko najdemo tudi primere Božje skrbi za vse ne-človeško stvarstvo. Zgoda o Noetu je tak primer: Noe je bil verjetno prvi naravovarstvenik.³¹ Poplava je bila neposredna posledica človekovega upora, ki je povzročil, da je bila zemlja v Božjih očeh pokvarjena (1 Mz 6,11). Ladja in nato zaveza, ki jo je Bog sklenil z Noetom, njegovimi nasledniki, in z vsakim živim bitjem na zemlji (1 Mz 9,10), je pričevanje Božje skrbi za ne-človeško življenje;³² njegova obljuba, da "ne bo več potopa, ki bi opustošil zemljo," zato kaže na njegovo skrb za zemljo.³³

Še dva primera Božje skrbi in prizadevnosti za stvarstvo pa sta sobotno leto in sveto leto.

1.2.1 SOBOTNO LETO

Smisel koncepta sobotnega leta je bil počitek. Sedmi dan stvarjenja, sobota, je bil dan, ko je Bog "počival od vsega dela, ki ga je storil" (1 Mz 2,3). Na enak način pa je bilo sobotno leto sobota za počitek zemlje (Mz 25,1–7): "sedmo leto pa naj ima zemlja sobotni počitek".³⁴

1.2.2 SVETO LETO

Sveto leto je bilo sobotno leto sobotnih let in je pomenilo dodatno leto počitka za jude.³⁵

Utemeljeno je bilo na številnih okoljskih in ekoloških idejah:

Ves čas je opozarjalo jude, da je "zemlja Gospodova". Zemlja ni bila njihova, da bi z njo ravnali, kot bi jim bilo všeč (prim. 3 Mz 25,23): bili so oskrbniki in najemniki, ne pa lastniki.

Potrjevalo je Božjo skrb za zemljo in živali.

Bog zahteva, da njegovo zemljo in njegove živali obravnavamo s spoštovanjem; če tega ne upoštevamo in zanemarjamo sveto in sobotno leto, bo to prineslo Božjo sodbo (2 Krn 36,21).

Kljub vsevključujočim in vseobsegajočim učinkom padca pa Bog še vedno skrbi za zemljo. Ni si umil rok, saj je skrb, ki jo ima za zemljo, končno pokazal s tem, da je poslal Jezusa.

1.3 ODREŠENJE

Jezusovo učlovečenje prikazuje Božjo ljubezen in skrb za svoje stvarstvo (prim. Jn 3,16). Jezus je prišel ne samo, da bi odrešil človeštvo, ampak vso zemljo. Človeštvo in zemlja sta neločljivo povezana: skrbeti moramo za zemljo, naš padec se odraža v padcu zemlje, naše odrešenje pa se odraža v odrešenju zemlje. Imamo torej težavno nalogo izpolniti kulturno poslanstvo s tem, da ponesemo evangelij vsemu stvarstvu.

Jezus je na križu odrešil vse stvarstvo: križ ima globalne učinke. Križ je v središču krščanstva; iz tega pa sledi, da mora biti tudi v središču krščanske okoljske etike.

Metaforika križa predstavlja vse, kar je storil Jezus: križ je Pavlov edinstveni simbol, ki pomeni Jezusovo smrt, vstajenje in vse, kar je dovršil. Posebej v pavlinskih odlomkih pa so navzoči tudi mnogi ekološki vidiki križa: to potrjuje, da je zemlja Gospodova.

Križ ima kozmični doseg. To je posebej očitno v Pismu Kološanom 1,20:³⁶ Jezusovo delo spravlja vse stvari (*ta panta*). *Ta panta* pa ne morejo biti omejena samo na stvarjenje človeka: to je namreč neopravičljivo iz dveh razlogov: (a) *ta panta* so v tem odlomku opredeljena na "kar je na zemlji in kar je v nebesih" – na zemlji in v nebesih pa je še vse kaj drugega kot človeštvo!

(b) uporaba *ta panta* na drugih mestih nakaže, da gre za vse stvari brez omejitev. Nič torej ni izvzeto iz pravne moči križa: možnost sprave je za vse redove stvarjenja.

Bog je po svojem sinu spravil kozmos; mi pa moramo to službo nadaljevati (2 Kor 5,18–19). Jezus je zapovedal svojim učencem, naj ponesejo evangelij vsemu stvarstvu (*ktsis*) (Mr 16,15). Beseta *ktsis* tu vključuje tako dejanje kot produkt stvarjenja. Spet se tako soočamo z dejstvom, da pojma ne moremo omejiti samo na človeka. Vsa zemlja potrebuje evangelij sprave, saj je na vso zemljo učinkoval padec.

Križ brani stvarstvo. Jezusovo delo na križu spodkopava vsak dualizem snovi in duha ali narave in milosti: razglašča, da je stvarstvo tisto, za katerega je vredno umreti. Človeštvo mora biti odrešeno skupaj s stvarstvom in ne ločeno od njega. To temo obravnava 8. poglavje Pisma Rimljanom. Stvarstvo, ki je bilo podvrženo ničevosti, verjetno zaradi človekovega greha, bo odrešeno po Božjih otrocih, ki bodo postali Božji sinovi. Božji sinovi bodo namreč deležni posebne pravice, da bodo padlo stvarstvo popeljali v svobodo, ki jo izkušajo zaradi Jezusovega dela na križu.³⁷

Križ močem odvzema oblast. Moči, ki so v ozadju redov, struktur in oblasti družbe, ki jih je Jezus zase vzpostavil (Kol 1,16), so bile z grehom na neki način pokvarjene in so postale demonizirane.³⁸ Po križu jih je Jezus razorožil, jih izpostavil zasmehovanju in jih odpeljal kakor ujetega sovražnika na zmagoslavni paradi (Kol 2,15).³⁹ Zdaj pa imajo možnost, da se spremenijo v tisto, za kar so bile namenjene. Te moči, ki prispevajo k onesnaževanju in oskrunitvi zemlje, torej ne morejo več tako delovati, saj jim je križ odvzel oblast.⁴⁰

Delo, ki ga je Jezus začel z odrešenjem na križu, bo zaključil s svojo *paruzijo*. Zemlja je vključena v odrešenje in bo vključena tudi v dovršitev. Zemlja nikakor ni zgolj stroj ali surova snov, ampak prizorišče Božjega odrešenjskega delovanja in kot taka bo

prenovljena ob paruziji: odrešenje vključuje preoblikovanje zemlje.

1.4 NOVA ALI PRENOVLJENA ZEMLJA?

Če bo zemlja ob paruziji uničena, tako kot trdijo mnogi poljudni komentatorji – posebej še predstavniki vseh vrst dispenzacionalizma⁴¹ – potem je okoljsko delovanje kvečjemu "krpanje plašča na pol mrtvega človeka" in zapravljanje časa. Torej se je treba spopasti z vprašanjem usode zemlje.⁴²

Zdi se, da sta v Svetem pismu navzoči dve nasprotujoči si stališči: prenova zemlje in uničenje zemlje. *Crux interpretum* pa je 2 Pt 3,10–13.⁴³ Obstaja namreč zadosten tekstni in kontekstni dokaz, da vrstico 10 lahko prevedemo kot "zemlja in dela na njej bodo razkrita" in ne "bodo zgorela".⁴⁴ Kritične izdaje Nove zaveze, vključno s Tischendorfovo, Westcottovo in Hortovo, imajo vse *heurethēsetai* (bodo razkrita), le *Textus Receptus* ima *katakaesetai* (bodo zgorela).

Tudi za mnoge druge odlomke (posebej za Mt 24,35 in vzporedne ter za Heb 1,12) se zdi, da govorijo o uničenju in ne o preoblikovanju. Vseeno pa bi lahko Mt 24,35 prevedli tudi kot: "Nebo in zemlja bosta preoblikovana, moja beseda pa se ne bo spremenila"; *parerchomai* se namreč pojavi tudi v 2 Kor 5,17, kjer je pou-darek na preoblikovanju in ne na uničenju.

Prav tako sta v Pismu Hebrejcem 1,12 zemlja in nebesa "kakor plašč ... [ki] bosta spremenjena". *Allagisontai* je namreč uporabljen tudi v kontekstu vstajenja vernih: "vsi mi bomo spremenjeni", zato je tudi to mesto moč razumeti v kontekstu preoblikovanja. Prim. Henoh 45,5, kjer opisuje novo nebo in novo zemljo: "... Preoblikoval bom zemljo in ji dal blagoslov: In moji izvoljeni bodo prebivali na njej."

Tudi preroki Stare zaveze so upali na preoblikovanje nebes in zemlje. Odlomki v Izaiju razlagajo okoljsko harmonijo: uničevanja okolja, ki ga povzroča vojna, ne bo več (Iz 2,4), red in harmonija (shalom) bosta spet zavladala med živalmi (Iz 11,6a) ter med živalmi in

človeštvom (Iz 11,8), puščava bo vzcvetela in voda bo tekla v divjini (Iz 35,6).

1.5 OKOLJSKA TEOLOGIJA: POVZETEK

1. Bog je izvir vseh stvari.
2. Bog je kot stvarnik ločen in drugačen od svojega stvarstva.
3. Vse stvarstvo pripada Bogu.
4. Vse stvarstvo je dobro.
5. Človeštvo je neločljivo povezano z zemljo:
 - a) Človeštvo je ustvarjeno iz zemlje.
 - b) Človeštvo mora skrbeti za zemljo.
 - c) Padec človeštva ima za posledico padec zemlje.
 - č) Človeštvo mora oznaniti evangelij vsemu stvarstvu.
 - d) Dokaz za to, da smo ljudje Božji sinovi, je odrešenje zemlje.
6. Jezusovo odrešensko delovanje, dovršeno na križu, vključuje tudi ne-človeško stvarstvo.
7. Človeštvo je odrešeno z naravo in ne iz nje.
8. Ob paruziji bo zemlja osvobodjena in preoblikovana, ne pa uničena.
9. Nova (t.j. preoblikovana) zemlja bo zaživela v okoljski harmoniji.

Potem ko smo raziskali temelje krščanske okoljske etike, si bomo v drugem delu ogledali zeleno gibanje, ga primerjali s krščansko okoljsko etiko in pokazali na razlike med tema različnima svetovnima nazoroma.

Prevedel: Leon Jagodic

1. Steve Bishop, Green theology and deep ecology: New Age or new creation? V: *Themelios* 16 (1991) 3, str. 8–14, http://www.theologicalstudies.org.uk/pdf/ecology_bishop.pdf (pridobljeno 15. oktober 2011).

2. S prvim delom članka Steva Bishopa napovedujemo osrednji tematski blok naslednje številke, v katerem bomo spregovorili o okoljski krizi in varovanju okolja. V prvem delu članka avtor govori o bibličnih temeljih krščanske okoljske teologije v okviru štirih osrednjih dogodkov odrešenske zgodovine – stvarjenja, padca, odrešenja in novega stvarjenja – in ob tem ovzrte nekatere sodobne ideje, ki izhajajo iz napačne interpretacije Svetega pisma in odrešenske zgodovine. V drugem delu članka, ki bo izšel v tematskem bloku prihodnje številke, avtor spregovori o

temeljnih paradigmah zelenega gibanja, predstavi eno izmed skupin znotraj le-tega – t. i. globinsko ekologijo – in njena temeljna načela primerja s krščansko okoljsko etiko. Članek kot celota predstavlja poglobljen uvod v tematiko varovanja okolja in krščanski pristop k temu. Op. prev.

3. Lynn White, Jr., "The historical roots of our ecologic(al) crisis", v: *Science* 155 (10. marec 1967); (ponatis v: F. A. Schaeffer, *Pollution and the Death of Man* (Hodder & Shoughton, 1974), str. 70–81; in v: Michael Allaby, ur., *Thinking Green: An Anthology of Essential Writing* (Barrie & Jenkins, 1989)).
4. American Association for the Advancement of Science (AAAS) [op. prev].
5. Gl. na primer: Robin Attfield, *The Ethics of Environmental Concern* (Basil Blackwell, 1983), pogl. 2; James Barr, "Man and nature – The ecological controversy in the Old Testament", v: *BJRL* 55 (1972), str. 9–32; Stephen V. Monsma, ur., *Responsible Technology* (Eerdmans, 1986), str. 40–44; A. R. Peacocke, "On The historical roots of our ecological crisis", v: *Man and Nature* (Collins, 1975), str. 155–158; F. B. Welbourn, *Theology*, Zv. 78 (1975), str. 561–568.
6. Skozi celoten članek uporabljam stvarstvo in naravo kot sopomenki. Gl. Richard Bauckham, "First steps to a theology of nature", v: *EQ*, zv. 58, str. 229–244.
7. O tem okviru gl. Christopher J. H. Wright, "The use of the Bible in social ethics: paradigms, types and eschatology", v: *Transformation*, zv. 1, št. 1, (jan/mar 1984), str. 11–14. Prim. tudi Rowland Moss, *The Earth in Our Hands* (IVP, 1982), ki uporablja podoben okvir, pa tudi Keith Innes, *Care for the Earth* (Grove Ethical Booklets, 1988). Za celotno razpravo o okviru stvarjenja, padca in odrešenja gl. Albert M. Wolters, *Creation Regained* (IVP, 1986), in Brain J. Walsh – J. Richard Middleton, *The Transforming Vision* (IVP USA, 1984).
8. Conrad Bonifazi, "Teilhard and the natural environment", v: P. N. Joranson – K. Butigan, ur., *City of the Environment* (Bear, 1984), pogl. 15.
9. Sean McDonagh, *To Care for the Earth* (Geoffrey Chapman, 1986), se močno naslanja na Teilhard de Chardina: "še le v zadnjih tridesetih letih so, v glavnem zaradi zagona, ki so ga Teilhardova dela dala krščanskemu svetu, teologi spet začeli iskati in odkrivati novo teologijo stvarjenja" (str. 108). Gl. tudi Mathew Fox, *Original Blessing* (Bear, 1983).
10. Gl. npr. Birch – Cobb, *The Liberation of Life* (CUP, 1981).
11. John B. Cobb, Jr., "Process Theology and an ecological model", v: *Cry of the Environment*, pogl. 17.
12. Za kritiko procesne teologije gl. Norman L. Geisler – William D. Watkins, "Process theology: a survey and an appraisal", v: *Themelios* 12.1 (1986), str. 15–22. Gl. tudi Paulos Mar Gregorios, *The Human Presence* (Amity House, 1987), pogl. 4.
13. Avtor uporablja prevod *Psalms* 1–50 P. E. Craiga, *Word Biblical Commentaries* 19 (Word, 1983), ki se po smislu sklada s slovenskim prevodom SPJ: "GOSPODOVA je zemlja in kar jo napolnjuje" [op. prev.].
14. Andree Collard, *Rape of the Wild* (The Women's Press, 1989), str. 17.
15. Ian McHarg, *Design with Nature* (Natural History Press, 1989), str. 26.
16. "Človekova oblast nad naravo, ki je neposredna posledica tega, da je ustvarjen po Božji podobi, je v službi ne-človeškega stvarstva." J. S. Hurst, "Towards a theology of conservation", v: *Theology* 75 (1972), str. 201. Na temo Božje podobe gl. npr. Claus Westermann, *Genesis 1–11* (SPCK, 1974), str. 142–157; David J. A. Clines, "The image of God", v: *Tyn. Bull.* 19 (1968); Douglas J. Hall, *Imaging God* (Eerdmans, 1986), str. 61–112; Gerhard Von Rad, *Genesis* (SCM, 1972), str. 60 sl.; S. G. Wilson, "New wine in old Wineskins: IX. Image of God", v: *Exp. T.* 85 (1974), str. 356, in na bolj poljudni ravni Henri Blocher, *In the Beginning* (IVP, 1984), pogl. 4.
17. Barr, "Man and nature".
18. Walter Houston, "And let them have dominion..." Biblical views of man in relation to environmental crisis", v: *Studia Biblica* 1 (1978), str. 161–184 (JSOT, 1979).
19. F. B. Welbourn, "Man's dominion", v: *Theology* 78 (1975), str. 561–567.
20. John Passmore, *Man's Responsibility for Nature* (Duckworth, 1974).
21. Mar Gregorios, *The Human Presence* (Amity House, 1987).
22. Passmore, nav. d., str. 29.
23. John Black, *The Dominion of Man* (Edinburgh University Press, 1970) str. 52. Gl. tudi preostanek 14. poglavja.
24. Gregorios, nav. d., str. 88. Za poglobljeno razpravo o oskrbništvu gl. Robin Attfield, *The Ethics of Environmental Concern*; Doug Hall, *Imaging God*, str. 193–205; William Dyness, "Stewardship of the earth in the old testament", v: Wesley Gandberg-Michaelson, ur., *Tending the Garden* (Eerdmans, 1987), str. 50–65; Loren Wilkinson, ur., *Earthkeeping* (Eerdmans, 1980), pogl. 14.
25. *Institutes* II, i. 5, (navedeno po: *Man and Nature*, str. 35).
26. Ena od napak anglikanskega simpozija *Človek in narava* je, da padca ne jemlje resno – odpravi ga skoraj v trenutku: "Čeprav morda trdijo, da imajo nekaj opore v Svetem pismu, pa so skrajnejše oblike nauka o vesoljnem padcu preveč spekulativne, da bi bile sprejete, in vsebujejo ideje, ki niso dovolj usklajene s sodobnimi pogledi na svet." (Str. 35.) Prim. tudi *Man in his Living Environment* (CIO, 1970): "Človek izgubi pravi nadzor nad naravo, ko izgubi nadzor nad svojo lastno moralno" (št. 132, str. 63). To je do neke mere popravljeno v kasnejši anglikanski izjavi *Our Responsibility for the Living Environment* (Church House Publishing, 1986): "... padec imamo za vesoljni in ne zadeva samo človeškega roda, saj je vsa neodrešena narava, pa tudi neodrešeno človeštvo v nekaterih krogih obravnavano kot popolnoma pokvarjeno" (str. 22, poudarek moj). Mimogrede velja opozoriti na komentarje Jonathona Porritta (ki je bil do nedavnega direktor organizacije Friends of the Earth [Priatelji zemlje]) o tem poročilu: "Kljub nekaterim namigom v pravo smer pa je to spet le blag in omejen dokument, ki samo praska po površju težave", v: *Two Lectures* (The David Thompson Trust, 1988), str. 29.
27. A. Lewis, "The localisation of the Garden of Eden", v: *BETS* (1968), str. 174 (navedeno po: Lucas in Blocher, gl. op. 25 spodaj).
28. Gl. E. C. Lucas, "Some scientific issues related to the understanding of Genesis 1–3", v: *Themelios* 12.2 (1987), str. 46–51, ki trdi, da jih moramo, in Henri Blocher, *In the Beginning* (IVP, 1984), ki trdi, da ne. Gl. tudi D. Keith Innes, *Resources for a Green Theology*, Science and Technology Papers, št. 2 (Framlington Institute, 1987).
29. Gl. mojo razpravo "Towards a biblical view of environmental care", v: *Evangel* 7(2) (1989), str. 8.
30. Michael Deroche, "The reversal of creation in Hosea", v: *VT* 31 (1981), primerja 1 Mz 1 z Oz 4,3: "Ozej torej ne uporablja prispodobne suše samo zato, da bi prikazal Izraelovo kazni; napoveduje namreč obrat stvarjenja" (str. 403). Prim. tudi

- njegovo razpravo "Zephaniah 1:2-3: The 'sweeping' of creation", v: VT 30 (1980), str. 104-109.
31. Richard Bauckham, *The Bible and Politics* (SPCK, 1989): "Presenečen sem, da Noe ni postal vzor krščanskim okoljevarstvenikom, saj bi si to zaslužil" (str. 16).
 32. Bernard W. Anderson, "Creation and the Noahic covenant", v: *Cry of the Environment*, str. 45-61; gl. tudi njegovo razpravo "Creation and Ecology", v: Bernard W. Anderson, ur., *Creation in the Old Testament* (SPCK, 1984): "Ta zaveza z Noetom širi obzorje prihodnosti, saj utemeljuje upanje človeškega in ne-človeškega stvarstva na brezpogojni obvezi stvarnika do človeštva, do ne-človeškega stvarstva ter do reda in zakonitosti 'narave'" (str. 169).
 33. Bauckham, *The Bible and Politics*, str. 132: "Sporočilo zgodbe [o vesoljnem potopu] ni predvsem v tem, da je Bog napravil poplavo svetovnih razsežnosti, ampak v tem, da tega ne bo več storil."
 34. Andrew Linzey, *Christianity and the Rights of Animals* (SPCK, 1987), ko komentira soboto, pravi: "... precej nemogoče je inkluzivistično ubesediti pomen sobote, to pomeni na način, ki vključuje ves ustvarjen red" (str. 31).
 35. Za celotno razpravo o socio-ekonomskih posledicah svetega leta gl. R. North, *Sociology of the Biblical Jubilee*, Analecta Biblica IV (Pontifical Biblical Inst., 1954), in R. B. Sloan, jr., *The Favourable Year of the Lord* (Scholar Press, 1977). Poljudnejšo razpravo najdete v John H. Yoder, *The Politics of Jesus* (Eerdmans, 1972), pogl. 3, pa tudi v C. J. Wright, *Living as the People of God* (Academic, 1983), str. 217-221, kjer povzema delo Martina H. Woudstre, "The year of the jubilee and related Old Testament laws - can they be 'translated' for today?", v: *Theological Forum* 5 (1977), str. 1-21.
 36. Za celotno razpravo o Kol 1,15-20 gl. Peter O'Brien, *Colossians, Philemon*, Word Biblical Commentaries 44 (Word, 1982), str. 31 - 57, in opombe na teh straneh; Ralph P. Martin, *Reconciliation*, Marshalls Theological Library (Marshalls, 1981), str. 114-126, in Eduard Lohse, *Colossians and Philemon* (Fortress, 1971), str. 59.
 37. O Rim 8,18-25 Paulos Mar Gregorios pravi: "Človekovo odrešenje lahko razumemo le kot neločljiv sestavni del odrešenja celotnega stvarstva." "New Testament foundations for understanding the creation," v: *Tending the Garden*, str. 83-92.
 38. Za literaturo o močeh gl. Hendrik Berkhof, *Christ and Powers* (Herald Press, 1962); G. B. Caird, *Principalities and Powers* (Clarendon, 1956); Oscar Cullmann, *Christ and Time* (SCM, 1951), str. 191-210; *The State in the New Testament* (Scribners, 1956); John H. Yoder, *The Politics of Jesus* (Eerdmans, 1972); Walter Wink, *Interpreting the Powers* (Marshalls, 1987).
 39. P. T. O'Brien, *Colossians*, str. 127, 133.
 40. Berkhof, *Christ and the Powers*, str. 34, pravi, da je najboljši prevod za *katarchein* "odvzeti oblast".
 41. Prim. npr. R. C. Gromacki, *Are These the Last Days?* (Walter, 1970), pogl. 10, in Erich Sauer, *From Eternity to Eternity* (Paternoster, 1954), str. 54.
 42. Za razpravo gl. Murray J. Harris, *Raised Immortal*, Marshalls Theological Library (Marshalls, 1983), str. 168-170, kjer avtor pravi, da poskus, da bi razrešili navidezno nejasnost, "nemara ni potreben" (str. 170).
 43. Richard Buckham, *Jude and 2 Peter*, Word Biblical Commentaries 50 (Word 1985), str. 316. Za celotno razpravo gl. Al Wolters, "World view and textual criticism in 2 Peter 3:10", v: WTJ 49, str. 405-413. Wolters trdi, da ima avtor Drugega Petrovega pisma sodni dan za "postopek taljenja, iz katerega bo svet izšel očiščen," in pravi, da je "heurethesetai" izraz iz kovinarske stroke, ki pomeni taljenje in prečiščevanje (str. 408).
 44. Tudi SPJ in SSP prevajata to mesto "bodo razkrita", medtem ko jubilejna in ekumenska izdaja to mesto prevajata kot "bodo zgorela" [op. prev.].